

Вагіна Олена*кандидат історичних наук, доцент*
Запорізький національний університет
<https://orcid.org/0000-0002-6526-9559>**Виборча реформа в Україні: ключові здобутки та вплив російсько-української війни**

Анотація. Стаття присвячена проведенню виборчої реформи в Україні у контексті євроінтеграційних процесів та тривалій російсько-української війни, у т.ч. після повномасштабного вторгнення. Узагальнено результати реалізації виборчої реформи у 2019–2021 рр. Охарактеризовано здобутки виборчих кампаній 2019 р. в аспекті дотримання принципів прозорості, конкурентності, демократичності, а також рекомендації щодо подальшого вдосконалення виборчого законодавства. Наголошено на значенні кодифікації нормативної бази виборів. Зазначено, що ухвалення Виборчого кодексу та подальша його імплементація сприяли стабілізації та інтеграції виборчого законодавства. Визначено ключові здобутки виборчої реформи: запровадження пропорційної системи з відкритими регіональними партійними списками, забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб, запровадження гендерних квот, створення умов для голосування людей з інвалідністю.

Досліджено негативний вплив повномасштабної російської агресії на проведення виборчої реформи, що значною мірою стосується системи організації виборів. Визначено наступні чинники, які ускладнюють організацію та проведення виборів в умовах війни: неможливість гарантування безпеки учасників виборчого процесу, значні фінансові витрати, складність забезпечення належної організації голосування в умовах ракетних обстрілів та ін. Зроблено висновок про неможливість проведення виборів в умовах дії правового режиму воєнного стану. Розкрито зміст нових завдань реформування виборчої системи, спричинених повномасштабною війною. Наголошено на необхідності продовження розпочатої до повномасштабної війни виборчої реформи як умови успішної реалізації євроінтеграційних прагнень України.

Ключові слова: виборча реформа; виборча система; виборче законодавство; Виборчий кодекс України; повномасштабна війна; правовий режим воєнного стану; російсько-українська війна.

Актуальність теми. Дослідження виборчої проблематики варто починати з усвідомлення двох аксіоматичних положень: по-перше, держава повинна створити максимально можливі й сприятливі умови для реалізації громадянами України своїх виборчих прав; по-друге, повномасштабна збройна агресія росії спричинила низку демографічних, соціально-економічних, безпекових процесів, які ускладнюють організацію та проведення перших повоєнних виборів в Україні.

На тлі євроінтеграційних процесів в Україні проведення виборчої реформи було і залишається одним із базових напрямків модернізації політичної системи, але обставини воєнного часу стали на перешкоді подальшому реформуванню виборчого законодавства, активна фаза якого мала місце у 2019–2021 рр. З початком повномасштабної війни виборча реформа призупинена. Активні бойові дії об'єктивно унеможливили проведення вільних конкурентних виборів, але водночас у колі фахівців є розуміння загрози спричинених війною масштабних викликів, які постануть перед Україною під час підготовки та проведення перших повоєнних виборів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Через міждисциплінарний характер проблематики, дослідження окремих аспектів виборчої реформи здійснюється у контексті як політологічних, так і правничих наукових розвідок. Жваві дискусії відбуваються щодо можливості / неможливості проведення виборів в умовах воєнного стану. Так, у праці Гринюка Р. і Гуцуляк О. проаналізовано причини відмови демократичних держав від проведення виборів під час війни, зроблено наголос на необхідності розробки цифрових технологій як для повоєнних виборів, так і (у випадку затягування війни) для виборів в умовах воєнного стану. Новак Д. і Моряк-Протопопова Х. дослідили альтернативи демократичному принципу змінності влади у воєнний час, зробили висновок про можливість проведення виборів лише у разі вимушеної необхідності. Закордонні дослідники Онуч О. і Вей Л. проаналізували рішення про перенесення виборів з точки зору загроз українській демократії та дійшли висновку, що попри екзистенційну війну Україна залишається надзвичайно плюралістичною. Особливостям організації

перших повоєнних виборів присвячено працю Афанасьєвої М.: авторка наголошує на важливості ретельної підготовки до майбутніх інституційних, логістичних і безпекових викликів.

Але з огляду на повномасштабну війну, що триває в країні, більшість дискусій щодо особливостей виборчого реформування в умовах воєнного стану та після його завершення відбуваються наразі не на сторінках наукової періодики, а в засобах масової інформації на рівні депутатів, експертів та представників громадського сектору [2].

Метою статті є узагальнення результатів реалізації виборчої реформи в Україні у 2019–2021 рр. та визначення спричинених повномасштабною війною нових векторів реформування в контексті загального повоєнного збереження й відновлення демократичних цінностей.

Викладення основного матеріалу. До початку повномасштабної війни Україні вдалося досягти значного демократичного прогресу у сфері виборчої реформи, підтвердженням чого стало успішне проведення президентських і парламентських виборів 2019 р., а також місцевих виборів 2020 р. Міжнародні спостерігачі визнали вибори змагальними, чесними, проведеними ефективно, без суттєвих порушень та з дотриманням основоположних свобод попри те, що через об'єктивні перешкоди вибори не вдалося провести в Криму та на підконтрольних сепаратистам територіях Донбасу [2].

Президентські вибори 2019 р., що проходилися за двотуровою виборчою системою (TRS – The Two-Round System) і завершилися впевненою перемогою Володимира Зеленського, забезпечили мирну передачу влади та в очах міжнародної спільноти підтвердили прагнення України продовжувати демократичні перетворення й поглиблювати євроатлантичну інтеграцію [3, с. 1].

Дострокові парламентські вибори 2019 р. відбувалися за змішаною паралельною системою (Parallel System), за якою половина депутатів обиралася за загальнонаціональними закритими пропорційними списками, а друга половина – в одномандатних мажоритарних округах за системою відносної більшості (FPTP – First Past The Post). Пропрезидентська партія «Слуга народу» здобула безпрецедентну більшість – 254 місця, що дало їй можливість вперше в історії незалежної України створити парламентську монобільшість. Правлячий до цього «Блок Петра Порошенка», перейменований у партію «Європейська солідарність», отримав лише 25 місць, «Опозиційна платформа – За життя» – 43 місця, Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» – 26, «Голос» – 20. 10 депутатів представляли інші політичні партії, 46 були самовисуванцями [4]. Через об'єктивну неможливість проведення виборів на тимчасово невідконтрольних владі територіях до парламенту було обрано лише 424 депутати з 450.

Крім неможливості проведення виборів на тимчасово окупованих територіях, вибори 2019 р. актуалізували ще одну проблему: внаслідок російської агресії на Півдні та Сході України за період з 2014 р. мільйони людей вимушено покинули місця постійного проживання. Через відсутність у багатьох внутрішньо переміщених осіб (ВПО) зареєстрованого місця перебування близько одного мільйона виборців не змогли проголосувати на виборах 2019 р.

Незважаючи на загальну схвальну оцінку рівня демократичності виборів 2019 р. Місія зі спостереження за виборами, створена Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів та прав людини, звернула увагу на деякі порушення та зловживання, зокрема в частині політичного фінансування, нестачі інформації та інформаційного забезпечення виборців, забезпечення свободи ЗМІ та безпеки журналістів, практики купівлі голосів тощо [5]. За підсумками виборів 2019 р. Місія ОБСЄ розробила для України низку рекомендацій, найважливіші з яких стосувалися забезпечення рівності прав голосу шляхом регулярного перегляду меж виборчих округів, посилення прозорості фінансування кампаній, перегляду порядку формування виборчих комісій, гарантування свободи об'єднань, сприяння рівним можливостям проведення агітації, застосування заходів для забезпечення незалежності суспільних мовників, ухвалення заходів для запобігання введенню виборців в оману, ефективного розслідування виборчих правопорушень та ін. [6, с. 35-38].

В остаточному звіті щодо парламентських виборів 2019 р., підготовленому Місією ОБСЄ, зверталася увага на численні порушення в мажоритарних округах та було зазначено в цілому, що мажоритарний компонент виборчої системи є особливо вразливим «для корупції та фальсифікацій через вплив потужних місцевих інтересів» [6, с. 7]. На цій підставі змішана паралельна виборча система була піддана критиці за закладені в ній можливості маніпуляцій та підкупу виборців. Найважливіша рекомендація для української сторони стосувалася продовження реформи виборчого законодавства, зокрема ухвалення уніфікованого виборчого кодексу, який би запровадив пропорційну виборчу систему з відкритими партійними списками як для парламентських, так і для місцевих виборів. Різновиди такої системи є популярними й поширеними в Європі: з 34 країн, в яких парламентські вибори проводяться за пропорційною системою, 22 країни використовують саме систему з відкритими партійними списками [7].

Відповідно до рекомендацій Венеційської комісії та міжнародних місій зі спостереження за виборами Верховною Радою 19 грудня 2019 р. було ухвалено Виборчий кодекс України, розробка якого тривала протягом кількох років у тісній співпраці законодавців і неурядових організацій. На відміну від окремих виборчих законів, норми Кодексу регулюють проведення всіх видів виборів, що дозволяє позбутися фрагментарності та суперечливості виборчого законодавства. На місцевих виборах у жовтні 2020 р.

вперше було застосовано пропорційну виборчу систему з відкритими партійними списками (List PR – Party List Proportional representation). Крім невідконтрольних українському уряду територій, місцеві вибори, за рішенням Центральної виборчої комісії (ЦВК), не було проведено у розташованих поблизу лінії розмежування 18 територіальних громадах Донецької й Луганської областей. Як результат, 475 000 виборців, що мешкали в населених пунктах під управлінням військово-цивільних адміністрацій, не змогли реалізувати своє виборче право [8].

Згідно з рекомендаціями міжнародних спостерігачів за результатами парламентських виборів 2019 р., у Виборчому кодексі було усунуто законодавчу прогалину щодо неможливості зміни виборчої адреси трудовими мігрантами та ВПО. У результаті виборцям цих категорій, які не мали зареєстрованого місця проживання, було дозволено голосувати на місцевих виборах 2020 р. Важливою новацією виборчого законодавства стало закріплення гарантій гендерної рівності в частині забезпечення рівного представництва жінок і чоловіків у виборчому процесі. Урядом було розроблено критерії доступності приміщень виборчих дільниць для осіб з інвалідністю.

Висновки, зроблені на основі аналізу проведення місцевих виборів 2020 р., а також рекомендації міжнародних організацій стали підґрунтям для розробки робочою групою профільного парламентського комітету комплексних пропозицій щодо подальшого реформування виборчого законодавства. З метою забезпечення реалізації виборчих прав всіма громадянами ЦВК наприкінці 2021 р. розпочала консультації щодо можливості проведення місцевих виборів у березні 2022 р. на територіях Донецької та Луганської областей, розташованих поблизу лінії розмежування. Проте, повномасштабне вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 р. порушило ці плани.

Отже, ухвалення Виборчого кодексу та подальші кроки з його імплементації засвідчили вагомий прогрес України у сфері виборчої реформи та отримали позитивну оцінку з боку Європарламенту та міжнародних організацій. Зокрема, у звіті міжнародної правозахисної неурядової організації Freedom House зазначено, що у 2023 р. серед великої й неоднорідної групи з 11 країн з гібридними політичними режимами (досліджувався регіон від Центральної Європи до Центральної Азії) лише одній країні – Україні – вдалося досягти покращення показників демократії [9]. Підкреслено, що цей демократичний прогрес мав місце на тлі тривалої повномасштабної агресії з боку російської федерації та загального занепаду демократичного поступу в досліджуваному регіоні протягом останніх двох десятиліть. Тож незважаючи на вкрай складні умови та дію несприятливих чинників Україна демонструє приклад демократичного прогресу для решти перехідних країн регіону.

Така позитивна оцінка має особливу актуальність з огляду на євроінтеграційні прагнення України, бо наближає Україну до європейських країн у сфері дотримання загально визнаних принципів виборчого права. Підтвердженням демократичного прогресу України стало покращення показників Індексу демократії (DI – Democracy Index), який щорічно визначається британським центром The Economist Intelligence Unit. Розрахунок DI здійснюється за п'ятьма показниками: електоральний процес і плюралізм, функціонування уряду, демократична політична культура, політична участь та громадянські свободи. Саме завдяки позитивній оцінці демократично проведених виборів 2019 р. Україна піднялася на 6 пунктів у рейтингу DI і посіла 78 місце серед 167 країн [10].

Початок повномасштабної агресії росії у 2022 р. об'єктивно став на перешкоді здійсненню багатьох трансформаційних змін в українському суспільстві, зокрема й виборчої реформи. За даними ЦВК, станом на 24 лютого 2022 р. в Україні тривали декілька виборчих кампаній: проміжні вибори народного депутата України (206 округ, Чернігівська область) та місцеві вибори різних рівнів. На підставі Указу Президента України, згідно з яким на період дії воєнного стану проведення виборів і референдумів заборонено [11], ЦВК зупинила з 24 лютого всі розпочаті виборчі процеси.

Проведення виборів під час активного військового конфлікту, що відбувається на території держави, є швидше винятком із правил. Загально визнаною практикою демократичних країн є відмова від проведення виборів під час активної фази бойових дій та перенесення їх на післявоєнний період на підставі неможливості забезпечення вільного, чесного та безпечного виборчого процесу.

Розв'язання питання щодо проведення або не проведення виборів під час війни залежить, перш за все, від фази війни та ступеня участі в ній держави. Саме тому в США під час Другої світової війни проводилися всі чергові вибори за правилом «війна війною, а вибори за розкладом». Але країни, на території яких відбувалися активні бойові дії, об'єктивно не могли проводити вибори. Серед європейських держав, які безпосередньо постраждали від Другої світової війни, лише в Данії в умовах німецької окупації відбулися вибори до ригсдагу у березні 1943 р. А провідна європейська демократія – Велика Британія – протягом обох світових війн переносила чергові вибори на післявоєнний період: обраний у 1935 р. склад британського парламенту виконував свої повноваження майже до завершення війни (до липня 1945 р.). Останні передвоєнні парламентські вибори у Франції відбулися у 1936 р., але наступні в 1940 р. вже не були проведені через війну. Перший тур місцевих виборів було проведено у Франції 29 квітня 1945 р. (за 9 днів до капітуляції Німеччини), а після завершення війни – 21 жовтня 1945 р. – відбулися парламентські вибори.

Повномасштабна російська війна проти України, яка триває, обумовила об'єктивну неможливість і недоцільність проведення виборів в Україні. З урахуванням цього та на підставі норм Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та Виборчого кодексу України було ухвалено рішення про неможливість проведення чергових парламентських і президентських виборів відповідно у 2023 та 2024 рр.

Ми не ставимо за мету оцінювати факт перенесення виборів на післявоєнний час, бо це окрема тема для широкої політико-правничої дискусії. Безсумнівним є факт, що однією з функцій вільних конкурентних виборів у демократичних країнах є мирне вирішення конфлікту між суб'єктами, що претендують на владу. Але в умовах повномасштабної війни відбувається певна трансформація політичних цінностей у бік посилення інтеграції суспільства задля мобілізації ресурсів і збереження держави. Негативне ставлення суспільства до виборів під час активної фази війни підтверджують дані соціологічних опитувань. Так, за результатами опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова з 6 по 12 червня 2024 р., 46,4 % респондентів вважають, що вибори під час війни роз'єднують українське суспільство (у вересні 2023 р. цей показник дорівнював 40 %, у березні 2024 р. – 45,2 %) [12].

Недоцільність проведення виборів під час повномасштабної війни та їх несумісність з дією правового режиму воєнного стану підтримані громадянським суспільством, про що йдеться у спільній заяві представників понад 100 громадських організацій України [13]. У листопаді 2023 р. представники всіх депутатських фракцій і груп ВРУ підписали меморандум про проведення наступних виборів лише після закінчення дії правового режиму воєнного стану [14]. Щодо оптимального типу перехідної виборчої системи на парламентських виборах, всі політичні сили, представлені в українському парламенті, домовилися не змінювати формат визначеної законодавством пропорційної виборчої системи з відкритими партійними списками. Але з метою запобігання корупції та забезпечення змагальності та рівності кандидатів слушними є пропозиції скасування або перегляду деяких обмежуючих положень [15].

Чинниками, які ускладнюють або взагалі унеможливають проведення вільних, чесних та інклюзивних виборів в умовах війни, є, між іншим, значні фінансові витрати на їх проведення, складність гарантування безпеки виборців та забезпечення результатів виборів в умовах російських атак та обстрілів тощо. На думку Онуч О. і Вей Л., легітимність виборів у період активних бойових дій може бути поставлена під сумнів через неможливість повноцінної участі у виборах для значної кількості українців (діючих військовослужбовців, ВПО, українців, що перебувають за кордоном та на тимчасово окупованих територіях) [16].

З іншого боку, періоди дії воєнного або надзвичайного стану об'єктивно пов'язані з посиленням ролі держави, функціонування якої має на меті мобілізацію всіх наявних у суспільстві ресурсів для захисту і збереження державного суверенітету. Відбувається тимчасове розширення функцій державних інститутів, і, відповідно, має місце певне обмеження прав і свобод громадян та створених ними інститутів громадянського суспільства. Тож не дивно, що повномасштабна війна послабила і без того несталі демократичні інститути України. Підтвердженням цього є погіршення показників ДІ за 2022 – 2023 рр. Так, у рейтингу за 2022 р. Україна займала 87 сходинку з показником у 5,42 [17], за 2023 р. – відповідно 91 місце з індексом 5,06 [18]. Найбільший відсоток балів було втрачено саме за критеріями «електоральний процес і плюралізм» (через призупинення виборчих кампаній, що тривали, та перенесення всіх виборів на післявоєнний період) та «громадянські права» (через реальне обмеження в умовах правового режиму воєнного стану прав і свобод громадян, політичних партій та засобів масової інформації).

Тож паралельно з розумінням недоцільності проведення виборів під час війни та їх несумісності з дією правового режиму воєнного стану, нагальною потребою є продовження перерваної війною виборчої реформи. Із залученням міжнародних організацій, науковців, представників громадського сектору проводяться конференції, круглі столи, семінари, спрямовані на вироблення чітких алгоритмів подолання масштабних викликів війни. Головними темами, що обговорюються в політичному дискурсі, є доцільність збереження на майбутніх виборах закріпленої Виборчим кодексом пропорційної виборчої системи з відкритими списками, актуалізація Державного реєстру виборців, забезпечення виборчих прав військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб, організація голосування виборців на закордонних дільницях, введення «виборчого мораторію» для певних територій, запровадження альтернативних способів голосування (електронного, поштового) тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті активізації виборчої реформи у 2019 р. було здійснено кодифікацію нормативної бази виборів. Виборчий кодекс України уніфікував суперечливі положення попередніх виборчих законів, що дозволило стабілізувати виборче законодавство та створило умови для вдосконалення виборчої практики. Замість дискредитованого корупційними проявами мажоритарного складника виборчої системи було запроваджено пропорційну систему з відкритими регіональними партійними списками. Ключовими здобутками виборчої реформи стали розробка і впровадження механізму забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та

внутрішніх трудових мігрантів, запровадження гендерних квот задля рівного представництва жінок і чоловіків, створення умов для реалізації виборчих прав людьми з інвалідністю тощо.

Тривала повномасштабна війна спричинила специфічні виклики для всієї системи організації виборів: масове переміщення виборців всередині країни та за її межі, відсутність достовірних даних щодо чисельності й розміщення виборців, зруйнована й пошкоджена виборча інфраструктура тощо. Але попри несумісність проведення виборів із дією правого режиму воєнного стану, необхідною умовою успішної реалізації євроінтеграційних прагнень України є продовження розпочатої виборчої реформи.

Серед нових завдань реформування виборчої системи – механізми оновлення Державного реєстру виборців, законодавча заборона участі у перших повоєнних виборах проросійських партій, реорганізація процедури голосування виборців у закордонному виборчому окрузі, відновлення виборчої інфраструктури тощо. Окремим блоком завдань є організація і проведення виборів на деокупованих територіях у контексті їх реінтеграції до українського правового поля. Тому подальші наукові дослідження з цієї проблематики мають бути скеровані саме на пошук шляхів подолання спричинених війною викликів.

Список використаної літератури:

1. Виборча реформа: шлях довжиною в десятиліття / ОПОРА [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.oporaua.org/vybory/viborcha-reforma-shliakh-dovzhinoui-v-desiatilittia-23025>.
2. Ukraine: Freedom in the World 2020 Country Report / Freedom House [Electronic resource]. – Access mode : <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2020>.
3. ODIHR Election Observation Mission. Final Report Ukraine, Presidential Election, 31 March and 21 April 2019 / OSCE [Electronic resource]. – Access mode : https://www.osce.org/files/f/documents/8/3/439631_0.pdf.
4. Вибори народних депутатів України 19 липня 2019 року. Аналітичний звіт / Центральна виборча комісія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/2019-NDU-ua-Analytical-report.pdf>.
5. Позачергові парламентські вибори в Україні відбулися із дотриманням основоположних свобод, втім порушення та зловживання у частині політичного фінансування нанесли шкоду / OSCE [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.osce.org/en/documents/election-observation/election-observation-statements/ukraine/press-releases-25/3890-2019-parliamentary-ukr/file>.
6. Позачергові вибори народних депутатів 21 липня 2019 року. Місія БДППЛ зі спостереження за виборами. Остаточний звіт / OSCE [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.osce.org/files/f/documents/9/4/441925.pdf>.
7. Виборчі системи з відкритими списками: в пошуках оптимальної моделі для України / IFES Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://socialdata.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/IFES-Ukraine-Kovtuzhenko-et-al-Electoral-Systems-with-Open-Lists-May-2017.pdf>.
8. Ukraine: Freedom in the World 2021 Country Report / Freedom House [Electronic resource]. – Access mode : <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2021>.
9. A Region Reordered by Autocracy and Democracy / Freedom House [Electronic resource]. – Access mode : <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2024/region-reordered-autocracy-and-democracy>.
10. Democracy Index 2019 / Economist Intelligence Unit [Electronic resource]. – Access mode : https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=democracyindex2019.
11. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. станом на 8 серпня 2024 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
12. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до виборів, віра в перемогу (червень 2024 р.) / Центр Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://surl.li/mmafxn>.
13. Громадські організації проти проведення виборів в Україні під час війни / ОПОРА [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.oporaua.org/vybory/gromads-ki-organizaciyi-proti-provedennya-viboriv-v-ukrayini-pid-chas-viyini-24904>.
14. Висновки, прийняті під час дев'ятого Діалогу Жана Моне: 10-12 листопада 2023 року / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/74725.pdf>.
15. Дорожня карта виборчої реформи в Україні 2023 – в умовах воєнного часу / IFES Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2023/10/ifes-ukraine-opora-roadmap-of-electoral-reforms-in-ukraine-d7-2023-10-17-ukr.pdf>.
16. Why Ukraine's Elections Can Wait / Journal of Democracy [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.journalofdemocracy.org/online-exclusive/why-ukraines-elections-can-wait/>.
17. Democracy Index 2022 / Economist Intelligence Unit [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022/>.
18. Democracy Index 2023 / Economist Intelligence Unit [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2023/>.

References:

1. *OPORA*, «Vyborcha reforma: shliakh dozhynoiu v desiatylittia», [Online], available at: <https://www.oporaua.org/vybory/viborcha-reforma-shliakh-dovzhynoiu-v-desiatylittia-23025>
2. *Freedom House*, «Ukraine: Freedom in the World 2020 Country Report», [Online], available at: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2020>
3. *OSCE*, «ODIHR Election Observation Mission. Final Report Ukraine, Presidential Election 31 March and 21 April 2019», [Online], available at: https://www.osce.org/files/f/documents/8/3/439631_0.pdf
4. *Tsentrlna vyborcha komisiia*, «Vybory narodnykh deputativ Ukrainy 19 lypnia 2019 roku. Analytychnyi zvit», [Online], available at: <https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/2019-NDU-ua-Analytical-report.pdf>
5. *OSCE*, «Pozacherhovi parlamentski vybory v Ukraini vidbulysia iz dotrymanniam osnovopolozhnykh svobod, vtim porushennia ta zlozhyvannia u chastyni politychnoho finansuvannia nanesly shkodou», [Online], available at: <https://www.oscepa.org/en/documents/election-observation/election-observation-statements/ukraine/press-releases-25/3890-2019-parliamentary-ukr/file>
6. *OSCE*, «Pozacherhovi vybory narodnykh deputativ 21 lypnia 2019 roku. Misiia BDIPL zi sposterezhennia za vyboramy. Ostatochnyi zvit», [Online], available at: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/4/441925.pdf>
7. *IFES Ukraine*, «Vyborchi systemy z vidkrytymy spyskamy: v poshukakh optymnoi modeli dlia Ukrainy», [Online], available at: <https://socialdata.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/IFES-Ukraine-Kovryzhenko-et-al-Electoral-Systems-with-Open-Lists-May-2017.pdf>
8. *Freedom House*, «Ukraine: Freedom in the World 2021 Country Report», [Online], available at: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2021>
9. *Freedom House*, «A Region Reordered by Autocracy and Democracy», [Online], available at: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2024/region-reordered-autocracy-and-democracy>
10. *Economist Intelligence Unit*, «Democracy Index 2019», [Online], available at: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=democracyindex2019
11. *Verkhovna Rada Ukrainy* (2022), Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini, Ukaz Prezydenta Ukrainy No. 64/2022 vid 24.02.2022 r. stanom na 8 serpnia 2024 r., [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
12. *Tsentr Razumkova*, «Otsinka sytuatsii v kraini, dovira do sotsialnykh instytutiv, politykiv, posadovtsiv ta hromadskykh diiachiv, stavlennia do vyboriv, vira v peremohu», [Online], available at: <http://surl.li/mmafxn>
13. *OPORA*, «Hromadski orhanizatsii proty provedennia vyboriv v Ukraini pid chas viiny», [Online], available at: <https://www.oporaua.org/vybory/gromads-ki-organizaciyi-proti-provedennya-vyboriv-v-ukraini-pid-chas-viyni-24904>
14. *Ofitsiynyi portal VRU*, «Vysnovky, pryiniati pid chas deviatoho Dialohu Zhana Mone. 10-12 lystopada 2023 roku», [Online], available at: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/74725.pdf>
15. *IFES Ukraine*, «Dorozhnia karta vyborchoi reformy v Ukraini 2023 – v umovakh voiennoho chasu», [Online], available at: <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2023/10/ifes-ukraine-opora-roadmap-of-electoral-reforms-in-ukraine-d7-2023-10-17-ukr.pdf>
16. *Journal of Democracy*, «Why Ukraine's Elections Can Wait», [Online], available at: <https://www.journalofdemocracy.org/online-exclusive/why-ukraines-elections-can-wait>
17. *Economist Intelligence Unit*, «Democracy Index 2022», [Online], available at: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022/>
18. *Economist Intelligence Unit*, «Democracy Index 2023», [Online], available at: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2023/>

Vahina O.**Electoral reform in Ukraine: main achievements and impact of the Russian-Ukrainian war**

Abstract. The article is devoted to the electoral reform in Ukraine in the context of European integration processes and the ongoing Russian-Ukrainian war, including after the full-scale invasion. The results of the electoral reform implementation in 2019-2021 are summarised. The author describes the achievements of the 2019 election campaigns in terms of adherence to the principles of transparency, competitiveness, and democracy, as well as recommendations for further improvement of the electoral legislation. The author emphasises the importance of codifying the regulatory framework for elections. It is noted that the adoption of the Electoral Code and its further implementation contributed to the stabilisation and integration of electoral legislation. The author identifies the key achievements of the electoral reform: the introduction of a proportional system with open regional party lists, ensuring the voting rights of internally displaced persons, the introduction of gender quotas, and the creation of conditions for voting by people with disabilities.

The negative impact of the full-scale Russian aggression on the electoral reform, which largely concerns the system of election organisation, is investigated. The author identifies the factors that complicate the organisation and conduct of elections in wartime: the inability to guarantee the safety of electoral participants, significant financial costs, the difficulty of ensuring proper voting in the face of rocket attacks, etc. The author concludes that it is impossible to hold elections under the legal regime of martial law. The article reveals the content of the new tasks of reforming the electoral system caused by the full-scale war. The author emphasises the need to continue the electoral reform initiated before the full-scale war as a condition for the successful implementation of Ukraine's European integration aspirations.

Keywords: electoral reform; electoral system; electoral legislation; Electoral Code of Ukraine; full-scale war; legal regime of martial law; Russian-Ukrainian war.